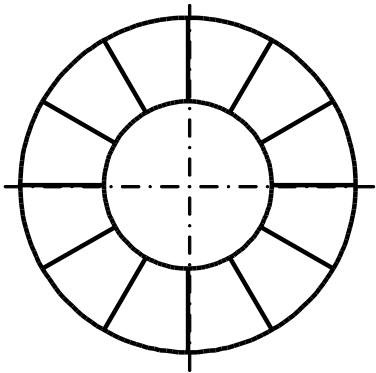

GÉPSZERKEZETTAN - TERVEZÉS

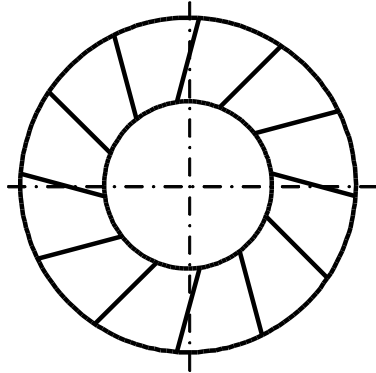
Kúpkerék tervezése

Kúpkerek típusai

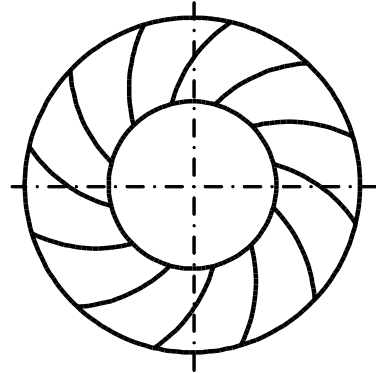
- Egyenes fogú
- Ferde fogú
- Ívelt fogú
- Zerol fogazat

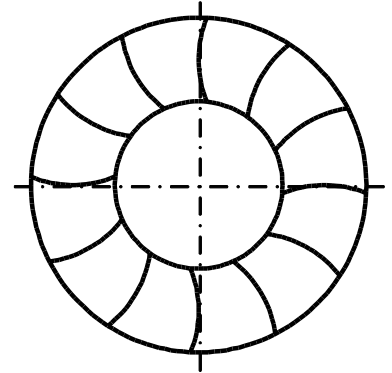
egyenes

ferde

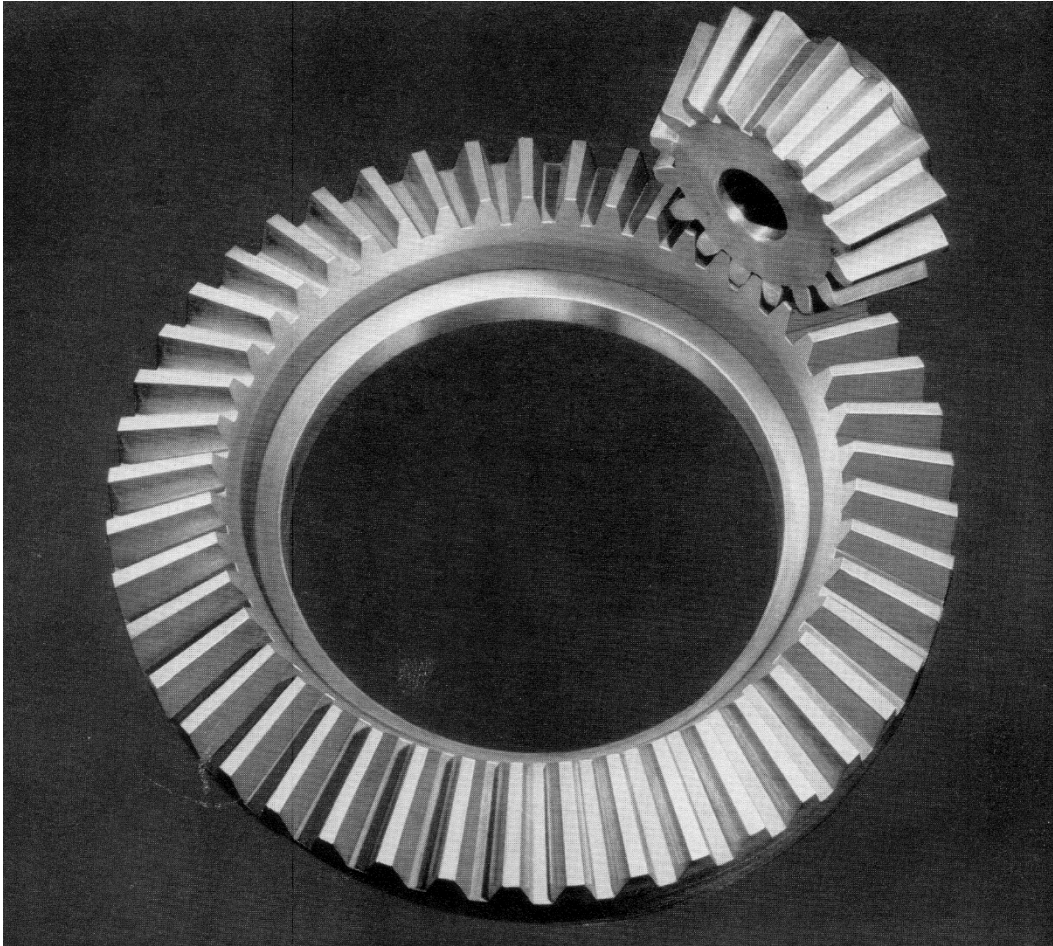

ívelt

zerol

Egyenes fogú kúpkerékpár

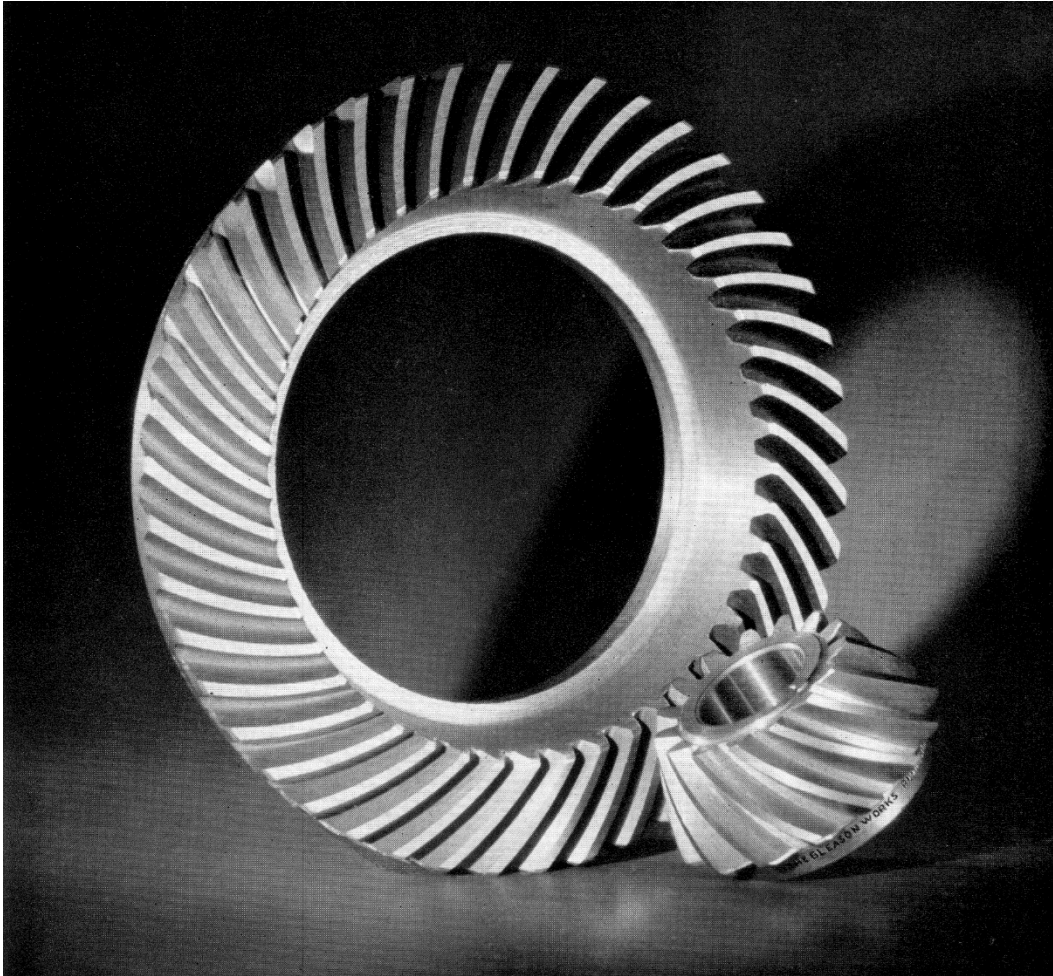
Az egyenes fogú kúpkerék a legegyszerűbb kúpkerék típus. A fogak egy-egy kúpalkotó mentén helyezkednek el.

Ferde fogú kúpkerékpár

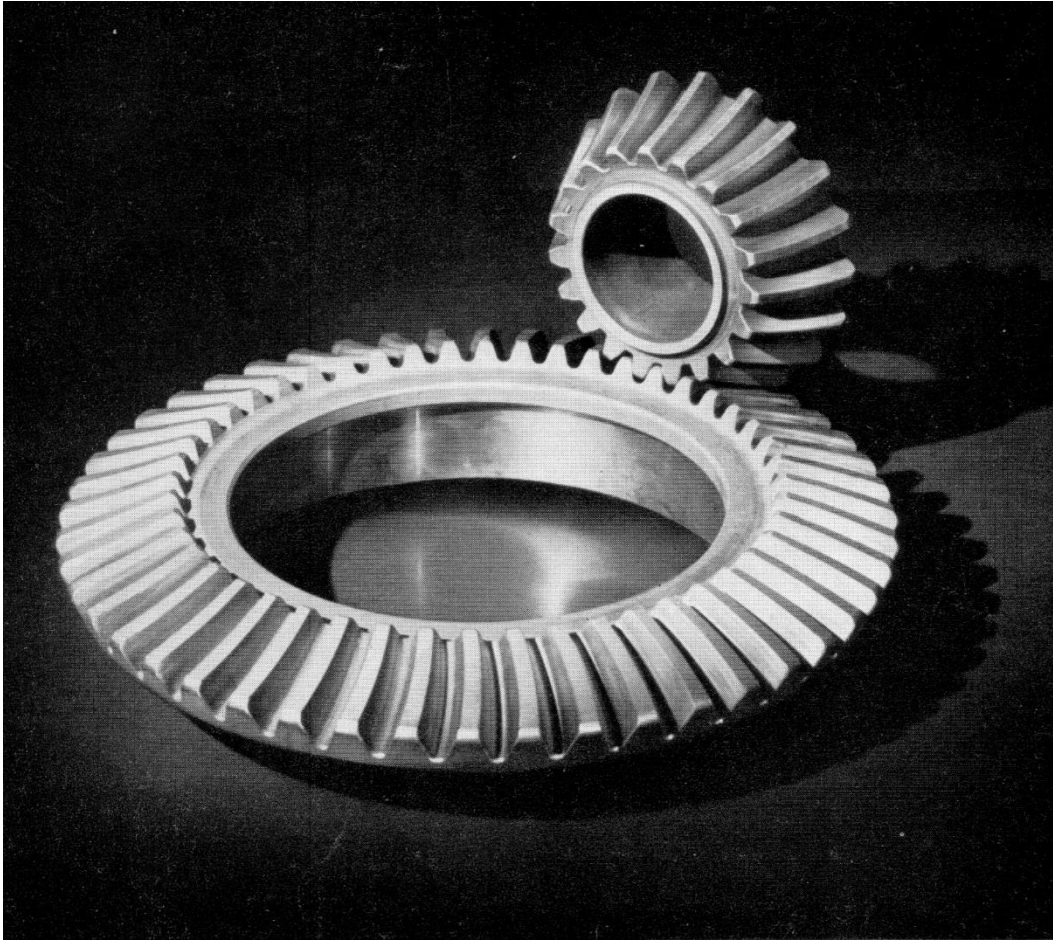
A ferde fogú kúpkerék fogai a kúpalkotóval szöveget bezáró egyenesek mentén található, amelyek egy közös kört érintenek. Mivel a ferde fogú kúpkerékek gyártási eljárásai nem elég termelékenyek, alkalmazásuk ritka.

Ívelt fogú kúpkerékpár

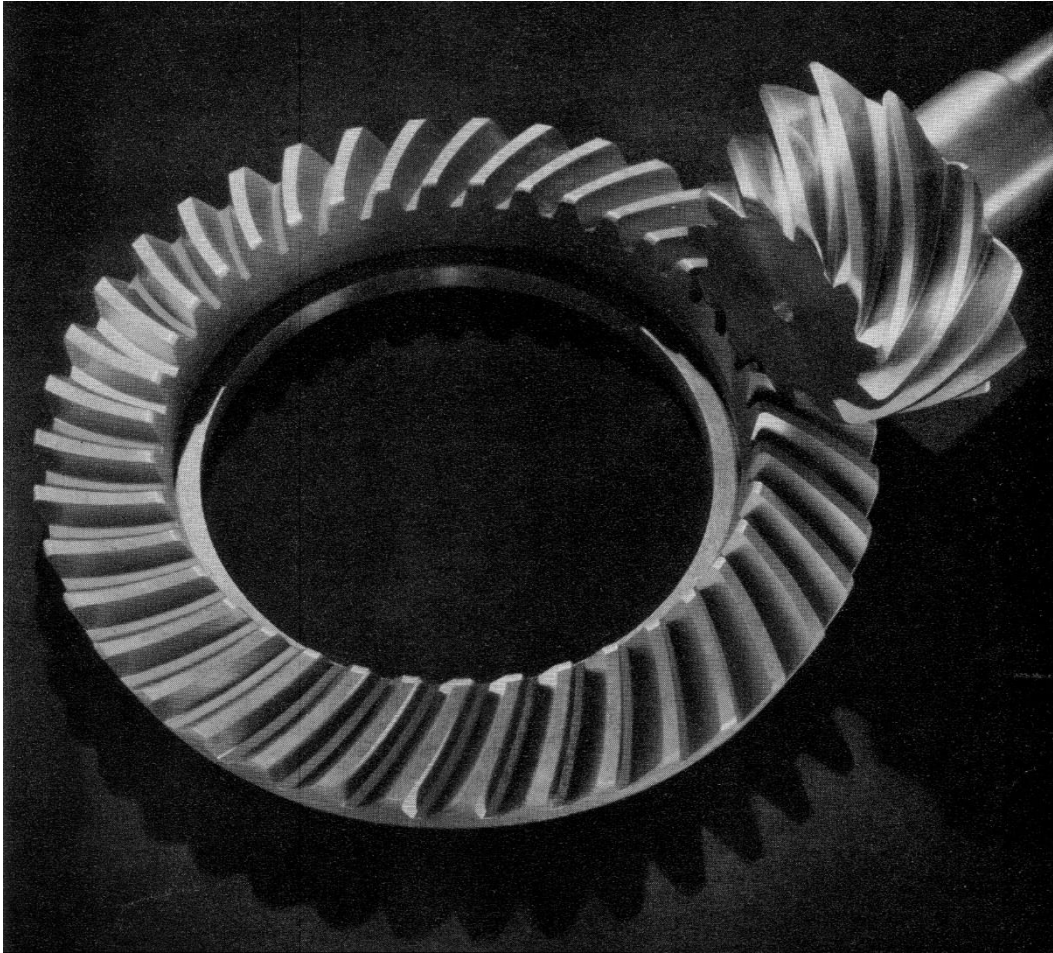
Az ívelt fogú kúpkerékek fogai görbe mentén helyezkednek el. A görbe lehet evolvens, ciklois vagy kör. Az ívelt fogak más kúpkerékekhez képest sima, zajszegény járást és nagyobb terhelhetőséget eredményeznek.

Zerol kúpkerékpár

A zerol kúpkerékek a gyártás szempontjából ívelt fogúaknak tekinthetők, a teherbírás és a fogerők szempontjából az egyenes fogazathoz állnak közelebb.

Hipoid kerékpár

A hipoid fogaskerékpár két ívelt fogú kúpkerékből áll, amelyek azonban nem metsződő, hanem térben kitérő tengelyűek. Ez a megoldás egyszerűsíti a kétoldali csapágyazást és lehetővé teszi a kiskerék méretének növelését.

Ívelt fogú kúpkerekek csoportosítása

- A fogirányvonal alakja szerint:
  - Evolvens (Klingelnberg palloid)
  - Ciklois (Klingelnberg ciklopalloid, Oerlikon)
  - Körív (Gleason)
- A fogmagasság alapján:
  - Állandó fogmagasságú
  - Változó fogmagasságú
- Gyártási módszer szerint:
  - Folyamatos osztású
  - Egyedi osztású

Megvalósítható áttétel

- Kúpkerekekkel lassító és gyorsító hajtás egyaránt megvalósítható
- Teljesítményhajtásoknál a lassító áttétel maximális értéke 10:1
- Gyorsító hajtásoknál 1:5 értékig ajánlott

Sebességhatárok

- Egyenes fogú kúpkerék mintegy 5 m/s kerületi sebességig használható
- Zerol kúpkerékknél az ívelt fogak lágyabb kapcsolódást tesznek lehetővé, 40 m/s –ig használható
- Ívelt fogú kúpkerékknél ugyancsak 40 m/s az ajánlott felső sebességhatár
- 40 m/s kerületi sebesség fölött kőszörült ívelt fogazatot kell használni

Fogszámok

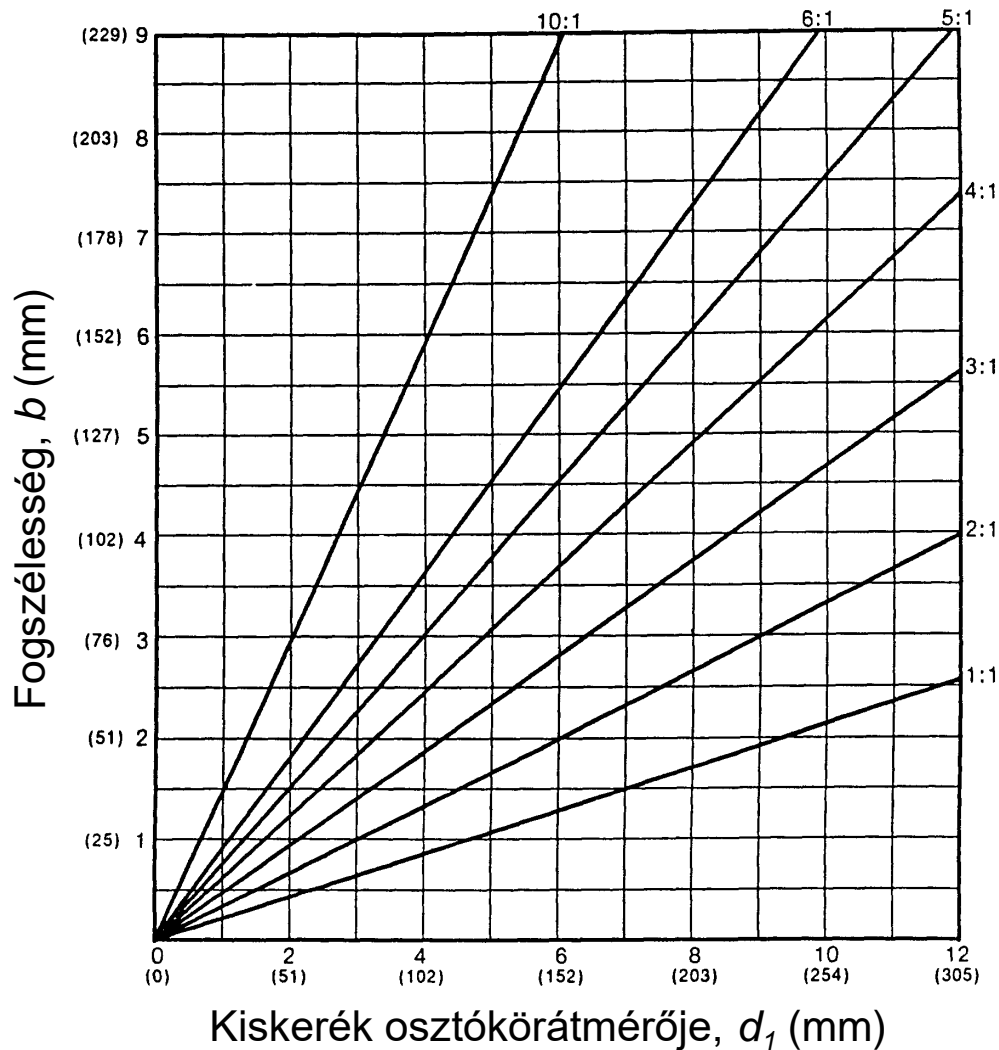
- Egyenes fogú kúpkerékekre a minimális fogszám 12
- Zerol kúpkerékek fogszáma 13 vagy több legyen
- Ezek a határok az alámetszés elkerülését és az elegendő kapcsolószámot szolgálják
- Ívelt fogú kúpkerékek kisebb fogszámmal is készíthetők, mivel az ívelt fogak a kapcsolószám szempontjából előnyösekek. Ebből lehetőség nyílik az alámetszésre nézve kedvező megoldásra.

Fogszámok

Approximate Ratio		Minimum Pinion Numbers of Teeth
1.50	- 1.75	12
1.75	-2.00	11
2.00	-2.50	10
2.50	-3.00	9
3.00	-3.50	9
3.50	-4.00	9
4.00	-4.50	8
4.50	-5.00	7
5.00	-6.00	6
6.00	-7.50	5
7.50	-10.0	5

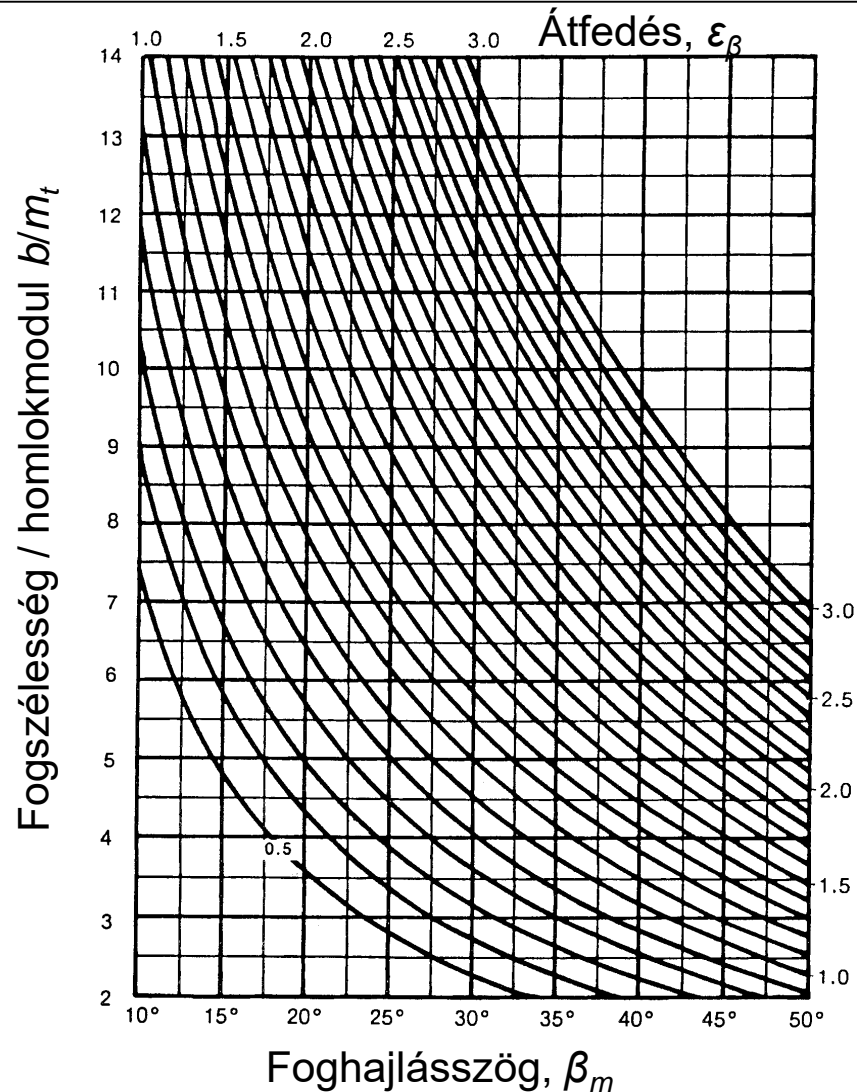
A kiskerék ajánlott fogszámai ívelt fogú kúpkerekek és hipoid kerékpárok esetén

Fogszélesség

Ívelt fogú kúpkereknél a fogszélesség maximálisan 30 %-a az osztókúphossznak. Zerol kúpkerekek esetén a diagramból leolvasott értéket meg kell szorozni 0,83-mal. Ugyanakkor ne legyen több az osztókúphossz 25 %-ánál.

Foghajlásszög

Gyakorlatból származó ajánlás, hogy az átfedés kb. 2 legyen. Nagy kerületi sebességnél az egyenletes járás és alacsony zajszint biztosítására célszerű az átfedés értékét 2 fölé vinni.

Kapcsolószög

- Kúpkerékknél a kapcsolószög általában 20 fok
- A kisebb kapcsolószög növeli a kapcsolószámot, csökkenti az axiális és a radiális erőt, növeli a fejszalag vastagságát és a lábszalag szélességét
- Ugyanakkor a kisebb kapcsolószög növeli az alámetszés veszélyét
- Általában a kisebb kapcsolószög növeli a fogtőfeszültséget és csökkenti az érintkezési feszültséget

Kapcsolószög

- Egyenes fogazatnál az alámetszés elkerülhető 20 fokos vagy nagyobb kapcsolószögnél, ha a kiskerék fogszáma legalább 14 ... 16.
- 25 foknál a fogszámok értéke legalább 12 és 13.
- Zerol kúpkerekeknél 22,5 fokos kapcsolószögnél legalább 14 ... 16 fogú kiskerékre van szükség.
- 25 fokos kapcsolószögnél a fogszám 13.
- Ívelt fogú kúpkerekeknél az alámetszés elkerülhető, ha a kapcsolószög 20 fok és fogszám legalább 12.

Foghajlás iránya

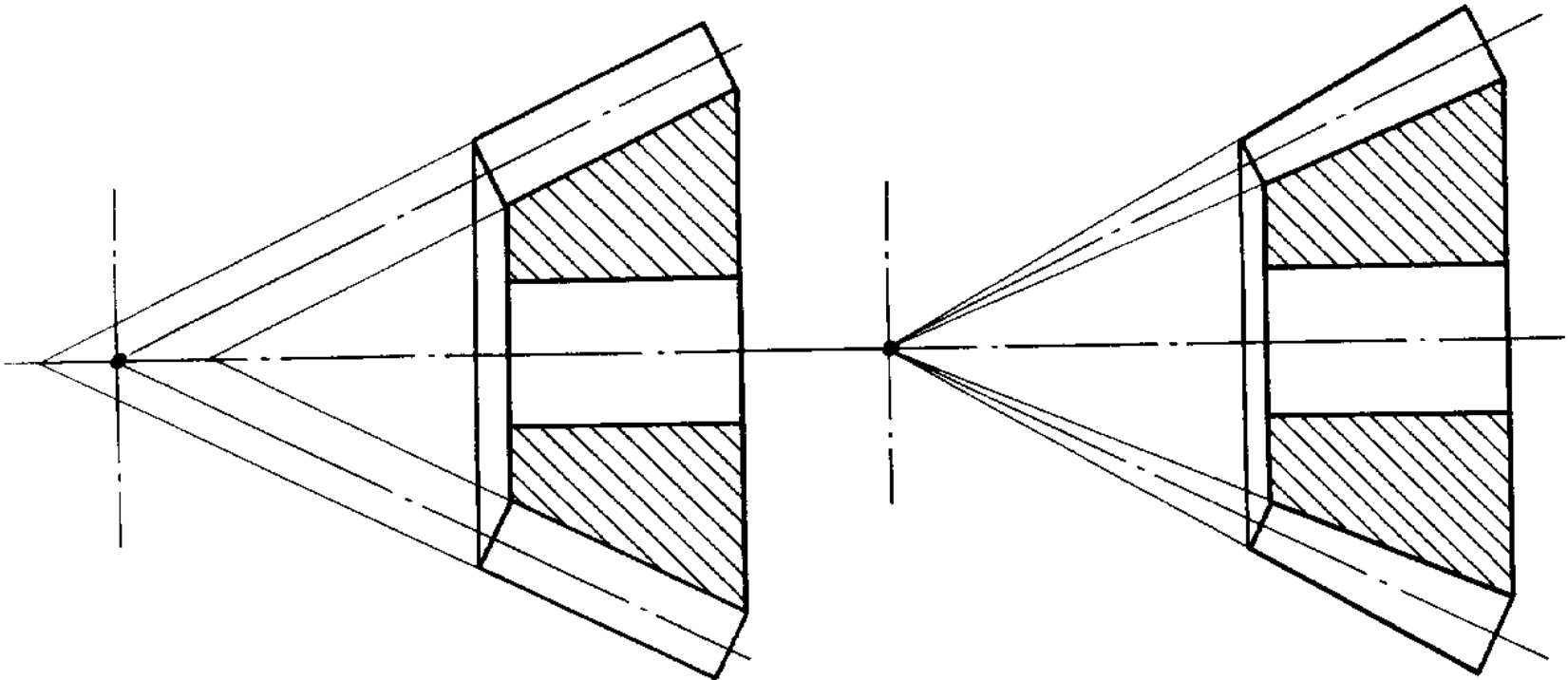

- A foghajlás irányát úgy célszerű megválasztani, hogy az axiális erő a fogaskerekeket eltávolítani igyekezzon egymástól a működésre jellemző forgásirány esetén
- Gyakran a beépítési körülmények meghatározzák a foghajlás irányát
- Ívelt fogú kúpkerekeknél a tengelyirányú mozgást mindkét irányban meg kell akadályozni

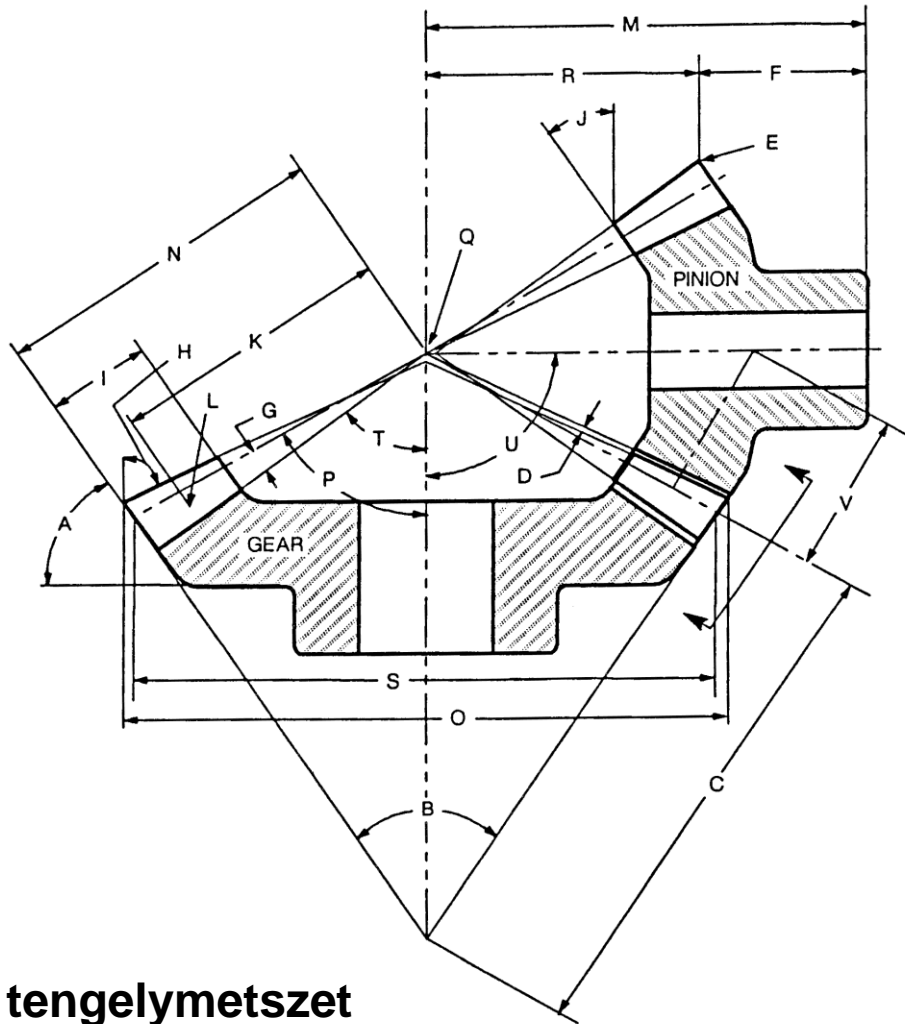
Fogmagasság

állandó fogmagasság

változó fogmagasság

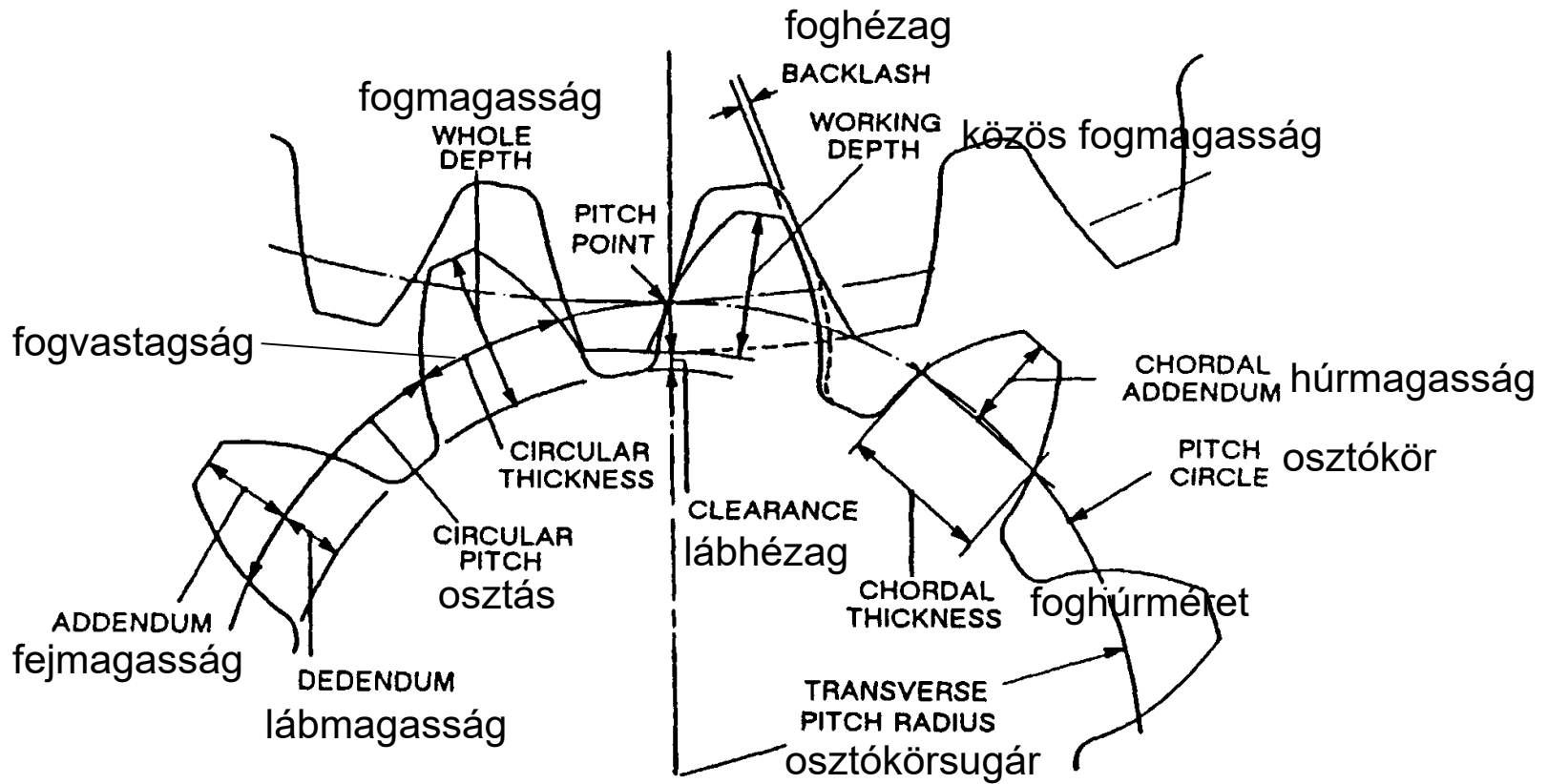
Jelölések

tengelymetszet

- A hátkúpszög
- B hátkúp
- C hátkúphossz
- D lábhézag
- E csúcspont
- F csúcstávolság
- G foglábszög
- H fejkúpszög
- I fogszélesség
- J homlokkúpszög
- K közepes osztókúphossz
- L középsík
- M beállítási távolság
- N külső osztókúphossz
- O fejkörátmérő
- P osztókúpszög
- Q osztókúpok csúcspontja
- R csúcstávolság
- S osztókörátmérő
- T lábkúpszög
- U tengelyszög
- V helyettesítő kerék sugara

Jelölések

homloksík

A fogazat tervezése

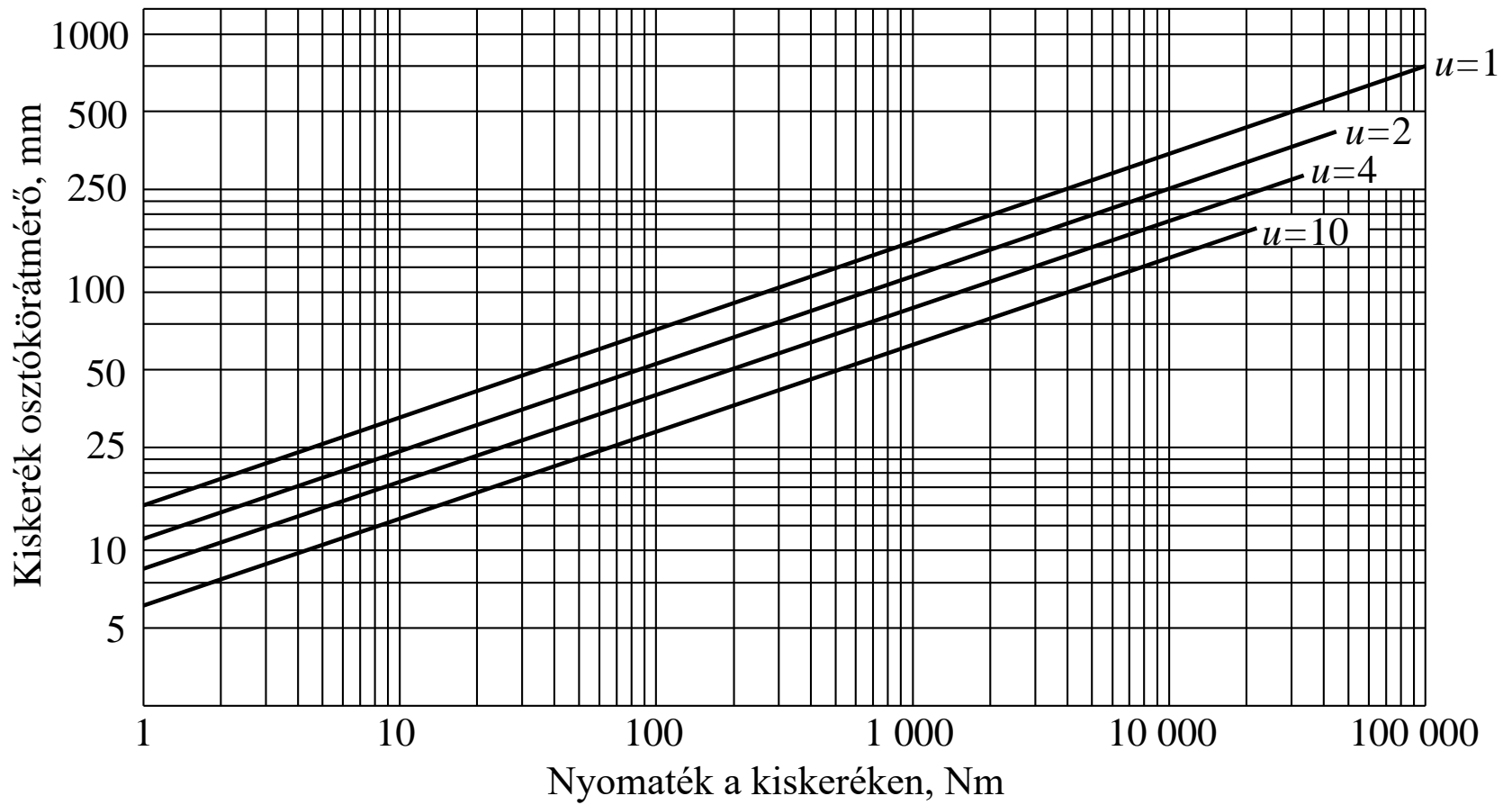

- Osztókörátmérő
- Osztókúpszög
- Középső osztókúphossz
- Középső közös fogmagasság
- Lábhézag
- Középső fogmagassági tényező
- Foglábszögek
- Fejkúpszögek
- Középső normál fogvastagság
- Külső normál foghézag
- Középső normál foghúrméret

Osztókörátmérő

- A kiskerék ajánlott osztókörátmérője diagramból választható ki
- A kiskerék ajánlott méretét az érintkezési feszültség vagy a fogtőfeszültség határozza meg
- A diagramok ívelt fogú kúpkerekre vonatkoznak, a méretet a nyomaték függvényében lehet meghatározni
- A diagramok 90 fokos tengelyszögnél érvényesek
- Az anyag 55 HRc keménységű betétedzett acél

Előtervezés (érintkezési feszültség)

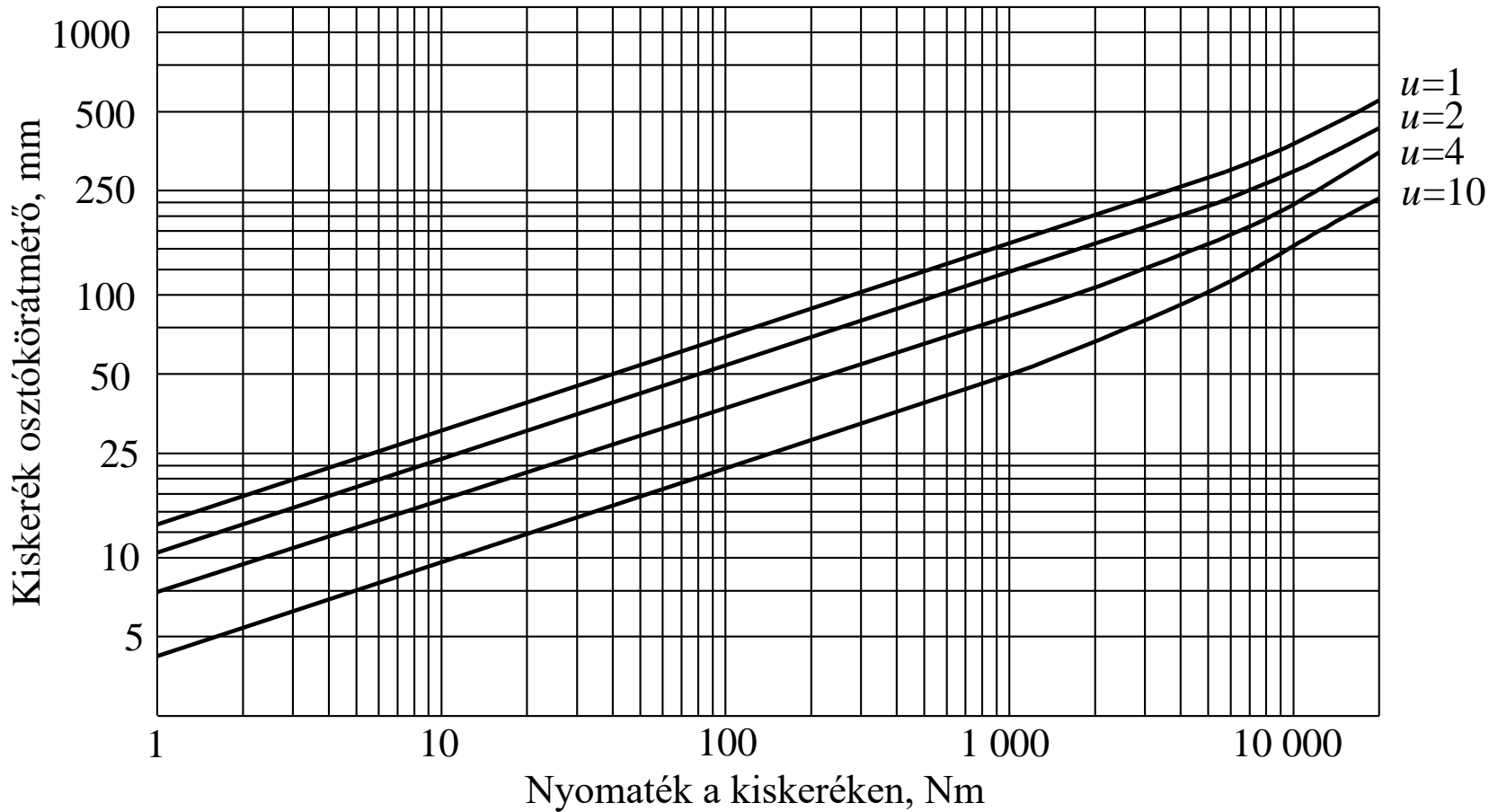
Előtervezés (érintkezési feszültség)

- Betétedzett ívelt fogú kúpkerékekre a kiskerék osztókörátmérőjét a diagramból kell leolvasni
- Egyenes fogú és zerol kerékek esetén az átmérőt növelni kell
- Egyenes fogazat esetén a diagramból leolvasott értéket meg kell szorozni 1,2-vel
- Zerol kúpkerékeknél a szorzó 1,3

Előtervezés (fogtő feszültség)

Köszörült fogaskerekek

- Köszörült fogaskerekek teherbírása nagyobb
- Mindkét diagramból meg kell határozni a szükséges átmérőt
- Érintkezési feszültségre a diagramból leolvasott értéket meg kell szorozni 0,8-cal
- Fogtő feszültségnél a kiskerék osztókörátmérője a diagramból leolvasott érték
- A két adatot össze kell hasonlítani és az osztókörátmérő a nagyobbik érték lesz

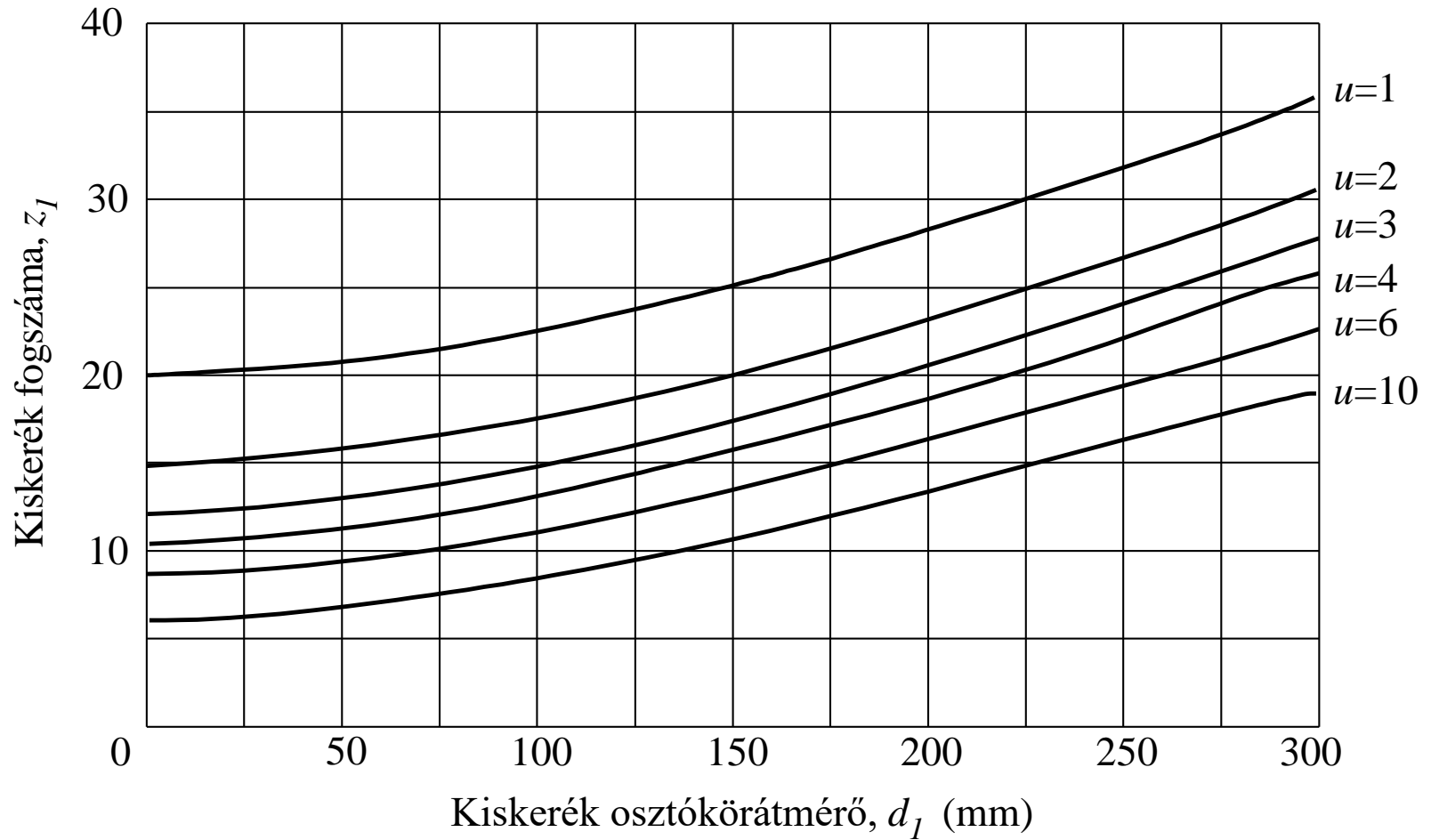
Statikus terhelésű fogaskerekek

- Statikus terhelésű fogaskerekeknél általában a fogtőhajlítás a kritikus terhelés
- A rezgésnek kitett statikus terhelésű fogaskerekekre a második diagramból kiolvasott adatot meg kell szorozni 0,7-tel
- Azokra a statikus terhelésű fogaskerekekre, amelyek nincsenek rezgésnek kitéve, a második diagramból kiolvasott adatot meg kell szorozni 0.6-tal

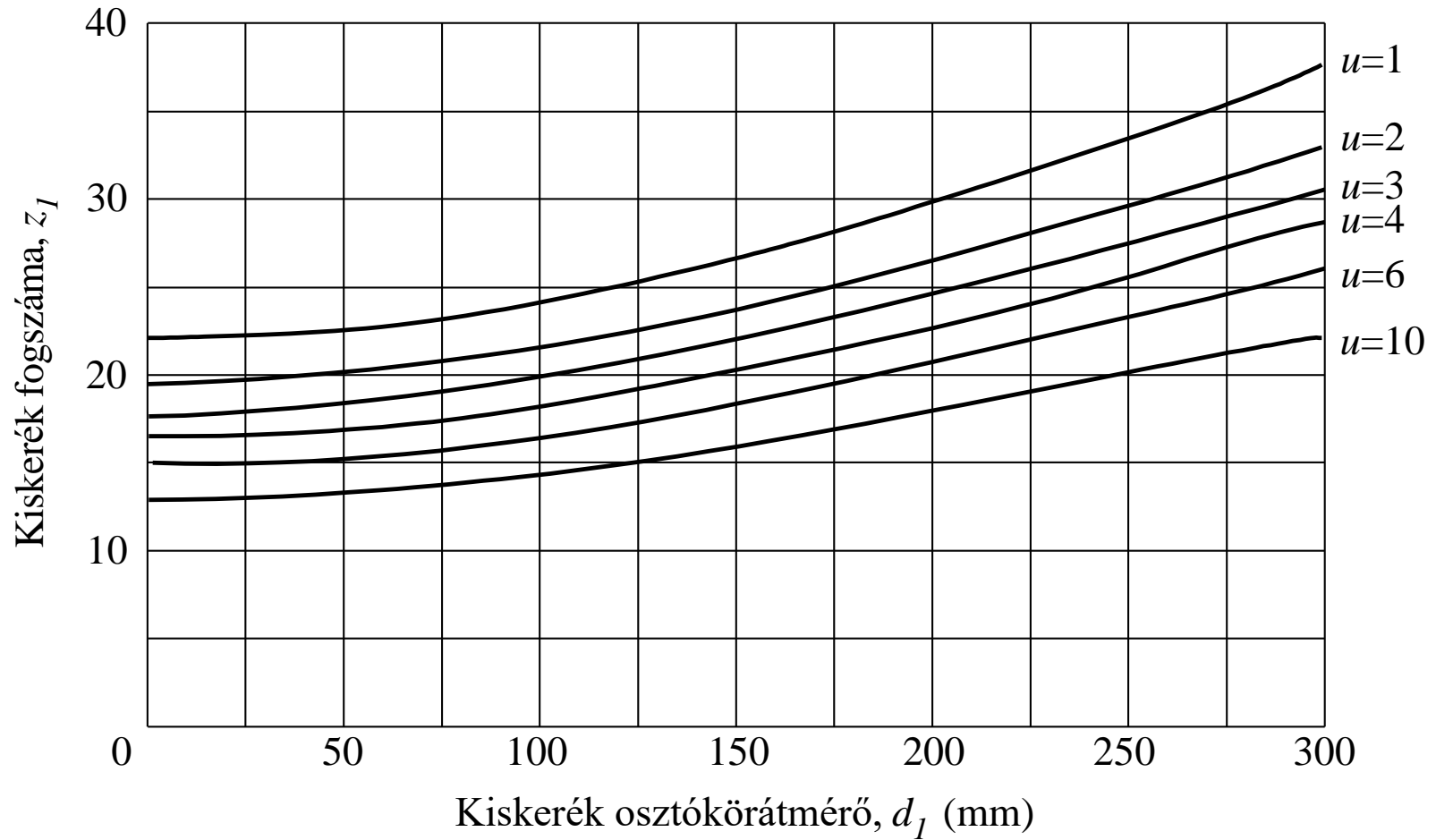
Anyagtényező, C_M

- Az 55 HRc-től eltérő keménységű betétedzett fogaskerek kiskerekének osztókörátmérőjét az első diagramból nyerjük, majd megszorozzuk az anyagtényezővel
- $C_M=0,85$ betétedzett acélra, 60 HRc keménységre
- $C_M=1,05 \dots 1,45$ acélokra, ha a keménység kevesebb, mint 55 HRc
- $C_M=1,95 \dots 2,1$ amikor a nagykerék öntöttvasból, a kiskerék acélból készül
- $C_M=3,1$ ha mindkét kerék anyaga öntöttvas

Ajánlott fogszám (ívelt fogazat)

Ajánlott fogszám (egyenes fogazat)

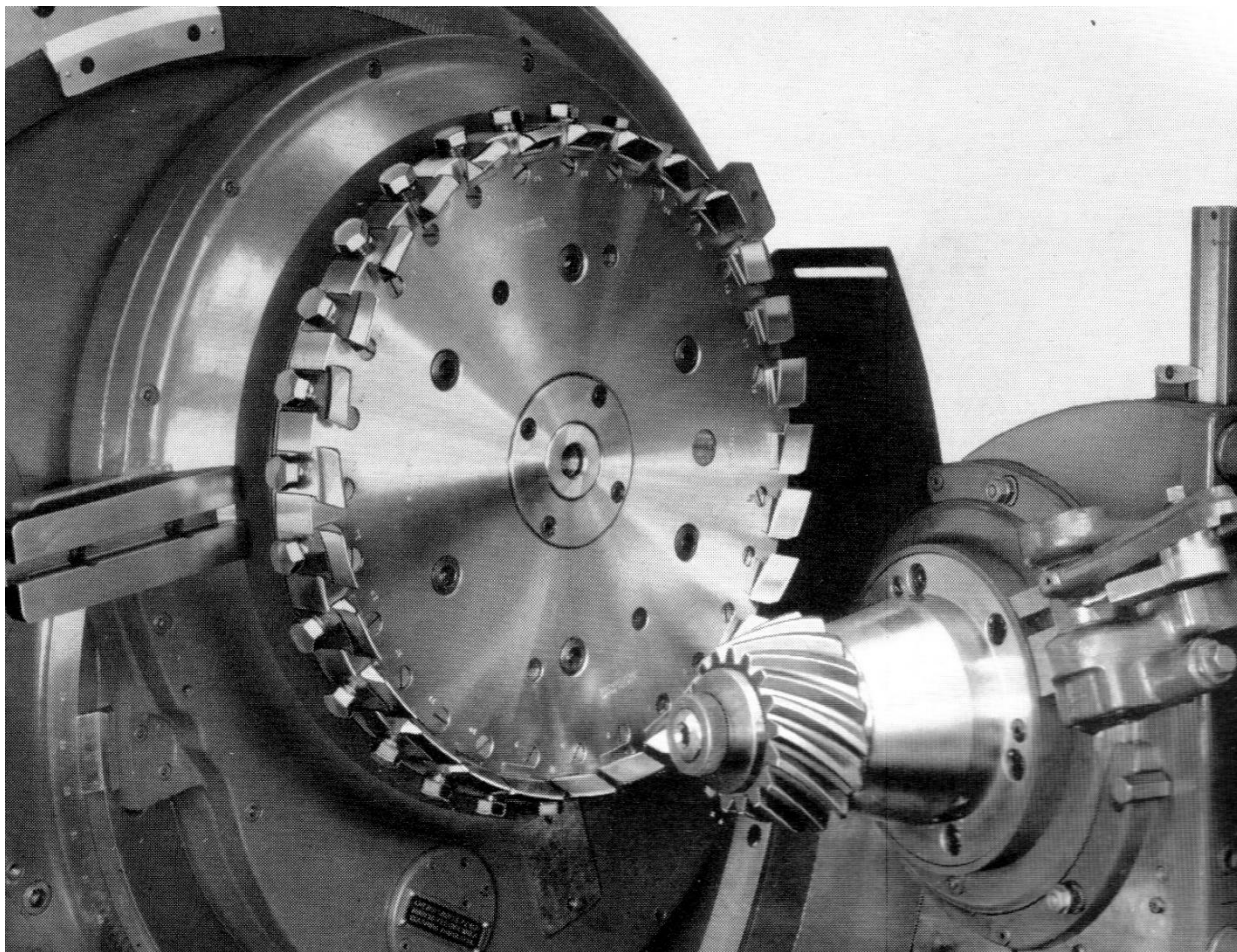
Homlokmodul

- A homlokmodul az osztókörátmérő és a fogszám hányadosa

$$m_t = \frac{d_1}{z_1}$$

- A modul nem szabványos, mivel a fogazószerszámok nem szabványos modulsorozat szerint készülnek

Ívelt fogú kúpkerék marása késfejjel

Késfejek körív fogazathoz

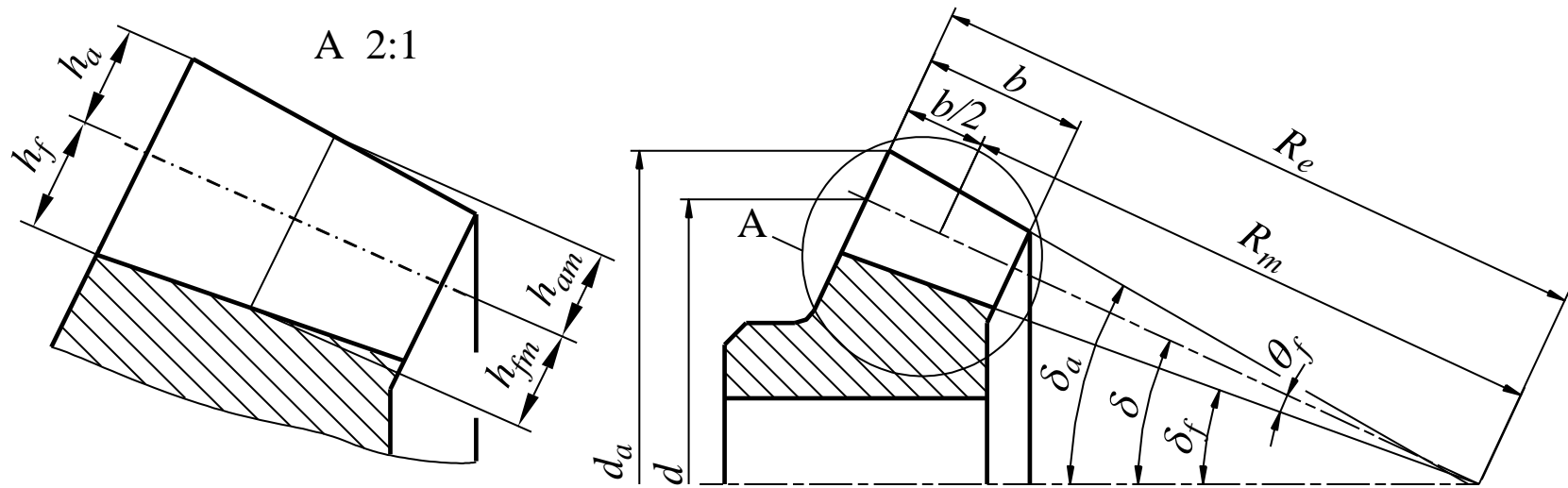

Tömör

Szerelt

A keréktest és a fogazat méretei

Geometriai tervezés

- Osztókörátmérők $d_1 = z_1 m_t$ $d_2 = z_2 m_t$

- Osztókúpszögek

$$\delta_1 = \arctan \frac{\sin \Sigma}{u + \cos \Sigma} \quad \delta_2 = \Sigma - \delta_1$$

- Külső osztókúphossz $R_e = d_1 / 2 \sin \delta_1$

- Középső osztókúphossz $R_m = R_e - b/2$

Geometriai tervezés

- Középső közös fogmagasság
$$h_{wm} = k_1 m_t \frac{R_m}{R_e} \cos \beta_m$$

fogmagasságtényező $k_1 = 2$
- Lábhézag $c = k_2 h_{wm}$ $k_2 = 0,125$
- Középső fejmagasság-tényező
$$c_1 = 0,21 + \frac{0,29 z_1 \cos \delta_2}{z_2 \cos \delta_1}$$
- Középső fejmagasság
$$h_{am1} = (1 - c_1) h_{wm} \quad h_{am2} = c_1 h_{wm}$$

Geometriai tervezés

- Középső fogmagasság

$$h_m = h_{wm} + c$$

- Középső lábmagasság

$$h_{fm1} = h_m - h_{am1}$$

$$h_{fm2} = h_m - h_{am2}$$

- Foglábszög

$$\theta_{f1} = \arctg (h_{fm1} / R_m)$$

$$\theta_{f2} = \arctg (h_{fm2} / R_m)$$

- Fejkúpszög

$$\delta_{a1} = \delta_1 + \theta_{f2}$$

$$\delta_{a2} = \delta_2 + \theta_{f1}$$

- Lábkúpszög

$$\delta_{f1} = \delta_1 - \theta_{f1}$$

$$\delta_{f2} = \delta_2 - \theta_{f2}$$

Szilárdsági ellenőrzés

- A fogaskerekek szilárdságát általában az érintkezési feszültség, vagy a fogtő feszültség határozza meg
- A kopás a lassan forgó fogaskerekek jellegzetes károsodási formája, amikor a kerületi sebesség kisebb mint 0,5 m/s
- A gyorsan forgó, nagy terhelésű fogaskerekek tönkremenetelét gyakran a berágódás okozza

Érintkezési feszültség számítása

$$\sigma_c = C_p C_b \sqrt{\frac{2000 T_D C_a}{C_v} \frac{1}{b d_1^2} \frac{C_s C_m C_{xc} C_f}{I} \left(\frac{T_1}{T_D} \right)^z}$$

σ_c = érintkezési feszültség, MPa

C_p = rugalmassági tényező, MPa^{1/2}

C_b = feszültség-kiegyenlítési tényező, $C_b = 0,634$

T_D = tervezési nyomaték, Nm (Optimális hordképet adó nyomaték)

T_1 = működő nyomaték a kiskeréken, Nm.

Feltételezzük, hogy $T_1 = T_D$

C_a = külső dinamikus tényező

C_v = belső dinamikus tényező

Rugalmassági tényező

b = fogszélesség, mm.

d_1 = kiskerék osztókörátmérője, mm.

C_s = mérettényező, $C_s = 1$.

C_m = terhelés-eloszlási tényező

C_{xc} = foghossz-menti korrekciós tényező, $C_{xc} = 1,5$ lokalizált hordkép esetén.

C_f = felületminőségi tényező, $C_f = 1$ jó minőségű felületek, bejáratott fogazat esetén.

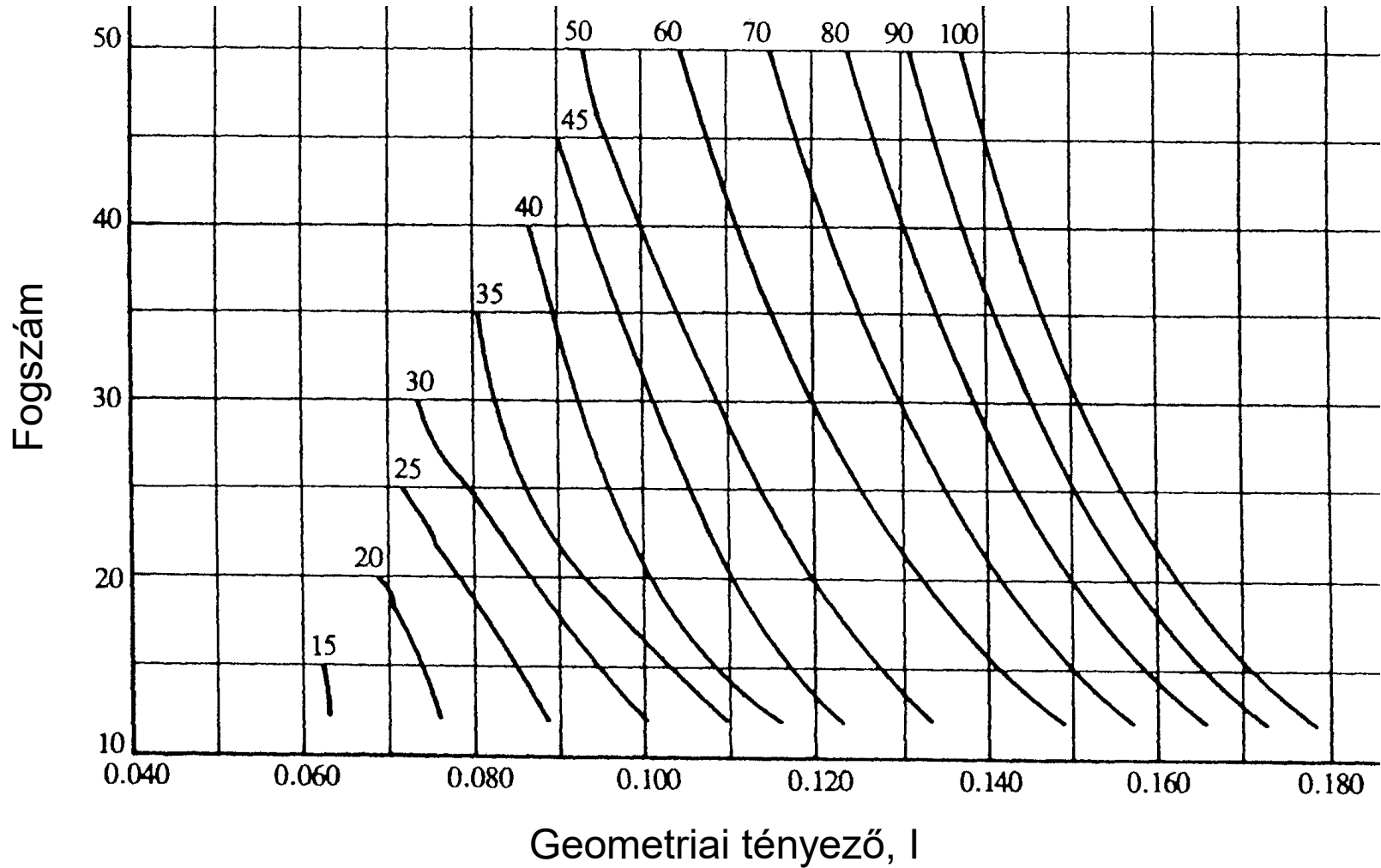
I = geometriai tényező.

z = terhelési kitevő, $z = 1$ lokalizált hordképre, $T_1 = T_D$ feltételezéssel

$$C_p = \sqrt{\frac{1}{\pi \left(\frac{1-\nu_1^2}{E_1} + \frac{1-\nu_2^2}{E_2} \right)}}$$

Geometriai tényező, I

Megengedett érintkezési feszültség

$$\sigma_{cmeg} = \frac{C_L C_H}{C_T C_R} \sigma_{Dc}$$

σ_{cmeg} = megengedett feszültség, MPa.

σ_{Dc} = kifáradási határ, MPa.

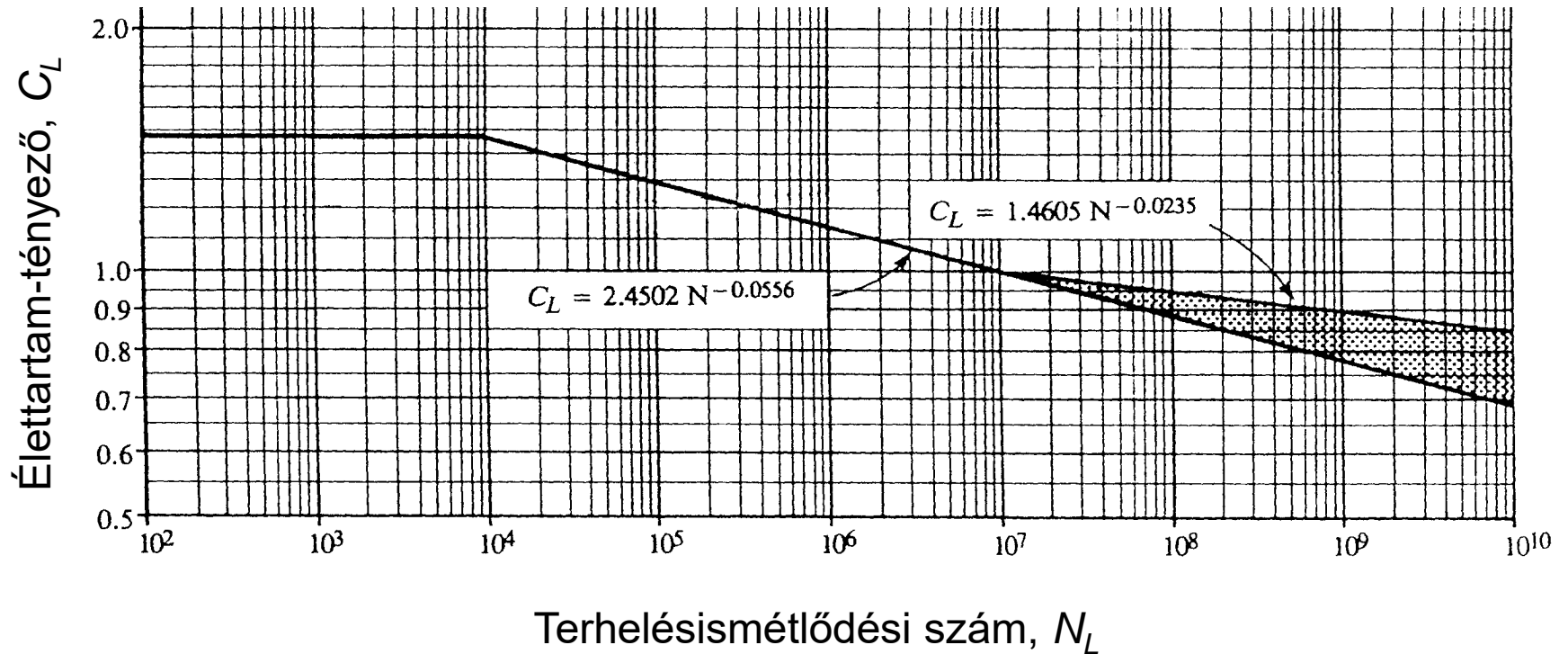
C_L = élettartam tényező.

C_H = keménységi-viszony tényező, $C_H = 1$, ha a két kerék keménysége közel azonos.

C_T = hőmérséklet-tényező, $C_T = 1$, ha az üzemi hőmérséklet kisebb, mint 120 °C.

C_R = megbízhatósági tényező, $C_R = 1$, 99%-os megbízhatóság esetén.

Élettartam tényező, C_L

Fogtőfeszültség számítása

$$\sigma_f = \frac{2000T_1 K_a}{K_v} \frac{1}{b d_1 m_t} \frac{K_s K_m}{K_x J}$$

σ_f = fogtőfeszültség, MPa.

T_1 = működő nyomaték a kiskeréken, Nm.

K_a = külső dinamikus tényező, $K_a = C_a$.

K_v = belső dinamikus tényező, $K_v = C_v$.

b = fogszélesség, mm.

d_1 = kiskerék osztókörátmérője, mm.

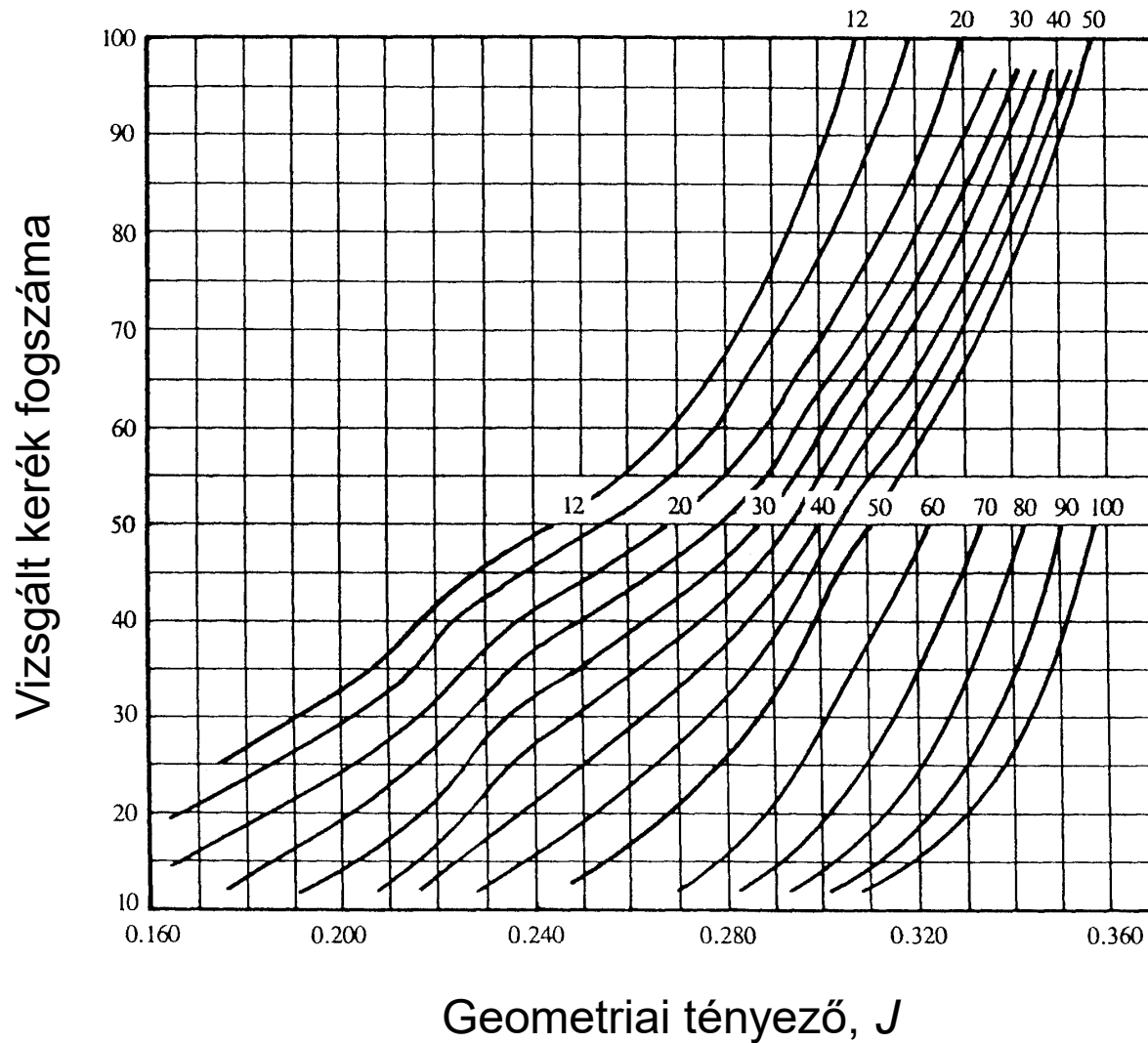
m_t = homlokmodul, mm.

K_s = mérettényező, $K_s = C_s$.

K_m = terhelés-eloszlási tényező, $K_m = C_m$.

K_x = foghossz-menti görbületi tényező.

Geometriai tényező, J

Megengedett feszültség

$$\sigma_{f meg} = \frac{K_L}{K_T K_R} \sigma_{Df}$$

$\sigma_{f meg}$ = megengedett feszültség, MPa.

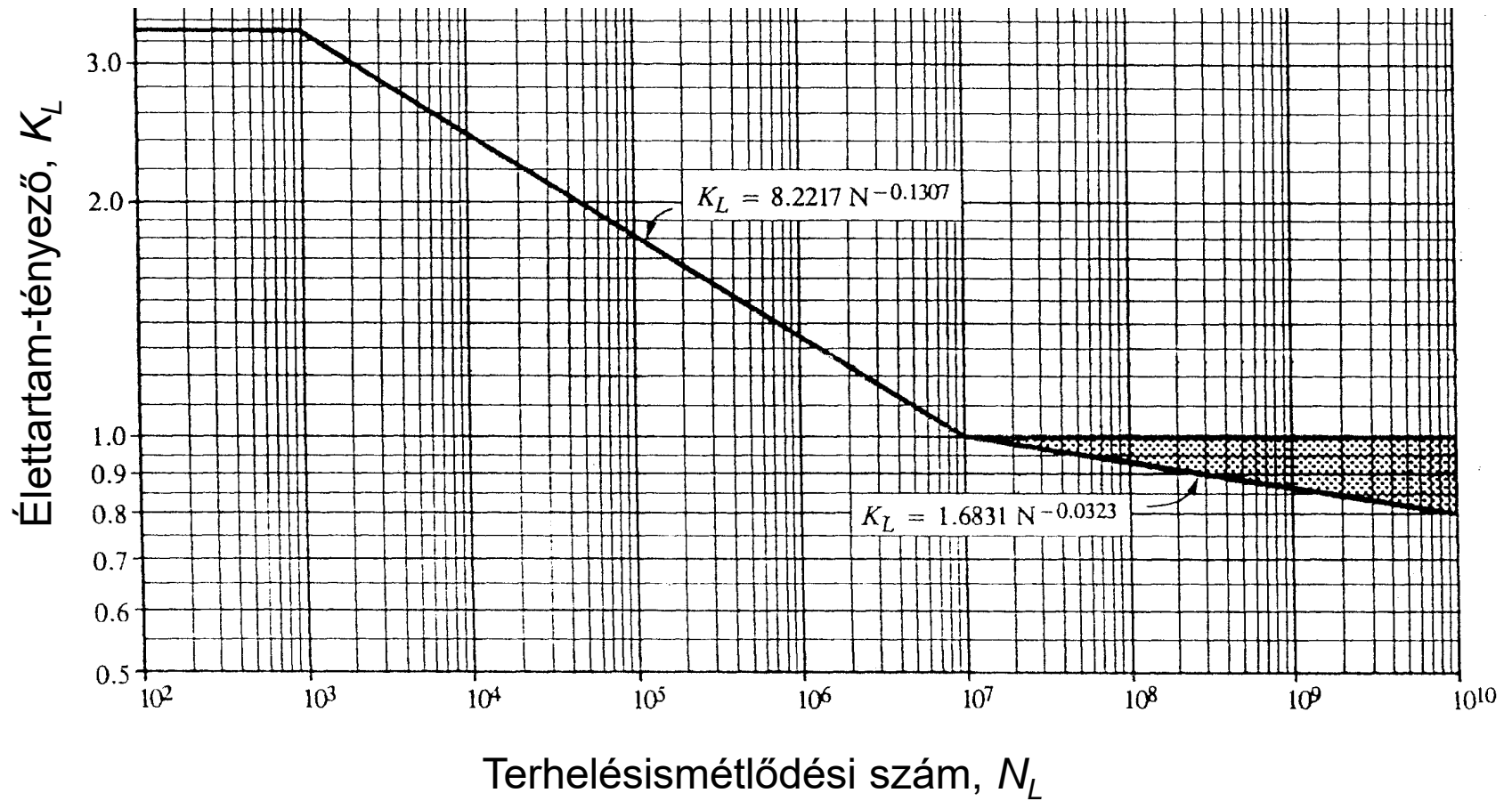
σ_{Df} = kifáradási határ, MPa.

K_L = élettartam tényező.

K_T = hőmérséklet-tényező, $K_T = C_T$.

K_R = megbízhatósági tényező, $K_R = C_R$

Élettartam tényező, K_L

Biztonsági tényező

- Érintkezési feszültségre

$$n_c = \frac{\sigma_{cmeg}}{\sigma_c}$$

- Fogtő feszültségre

$$n_t = \frac{\sigma_{fmeg}}{\sigma_f}$$

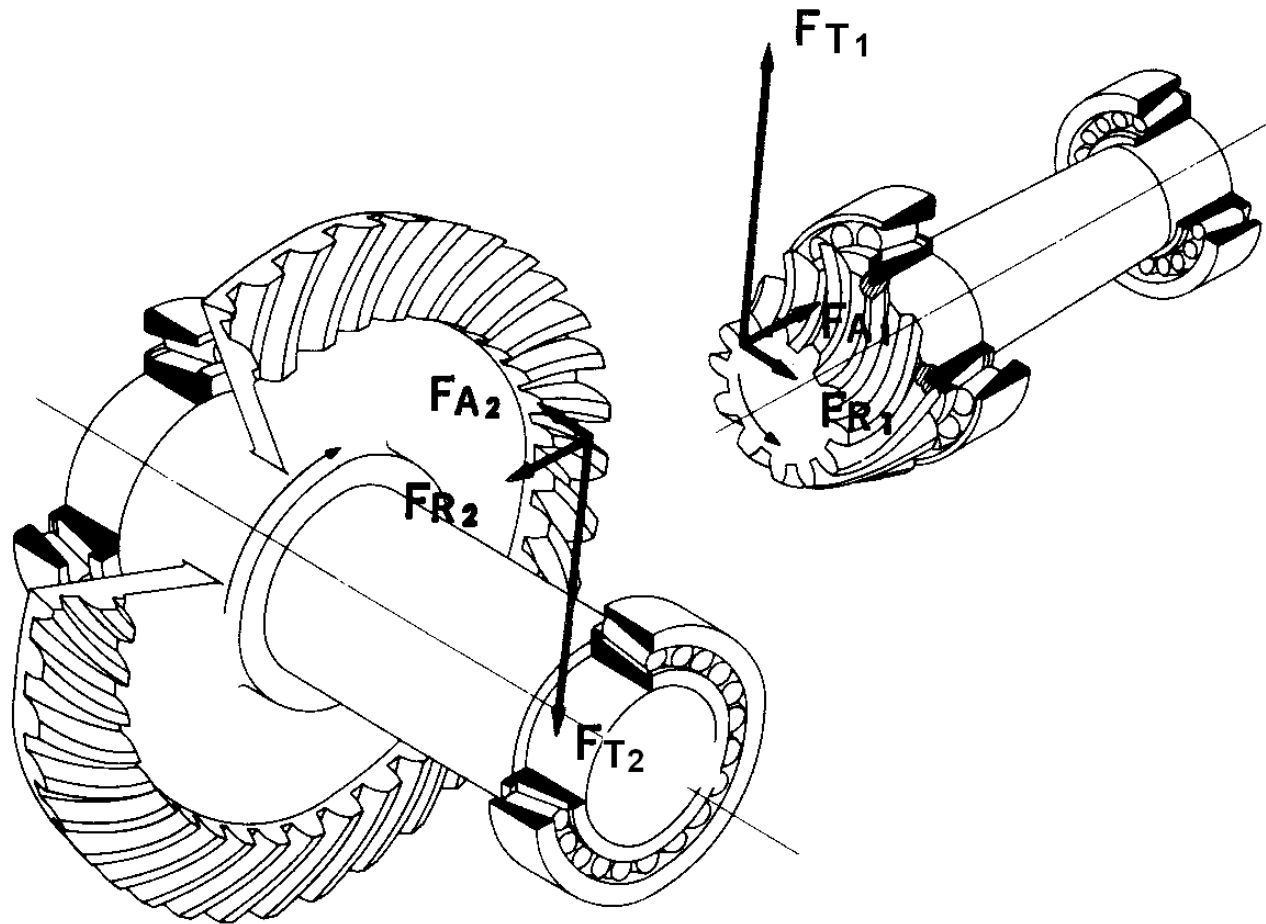
- Ajánlott biztonság

$$n_{cmin} = 1,2 \dots 1,4$$

$$n_{tmin} = 1,6 \dots 2,0$$

Kúpkerék terhelése

Kúpkerek terhelése

- Kerületi erő $F_T = T_1 / (R_m \sin \delta_1)$

- Radiális erő

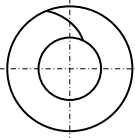

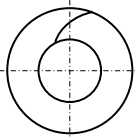

$$F_R = F_T (\operatorname{tg} \alpha_t \cos \delta_{1,2} \mp \operatorname{tg} \beta_m \sin \delta_{1,2})$$

- Axiális erő

$$F_A = F_T (\operatorname{tg} \alpha_t \sin \delta_{1,2} \pm \operatorname{tg} \beta_m \cos \delta_{1,2})$$

Kúpkerek terhelési esetei

- A képletekben a felső előjel akkor érvényes, ha a homorú fogoldal viseli a terhelést, az alsó előjel a domború fogoldalra vonatkozik.
- Az osztókúpszögeknél aszerint kell δ_1 -et, vagy δ_2 -t behelyettesíteni, hogy melyik fogaskerekre ható erőt számoljuk.

Foghajlás iránya	Forgásirány	Terhelt fogoldal	
		Hajtó fogaskerék	Hajtott fogaskerék
 bal	 bal	homorú	domború
	 jobb	domború	homorú
 jobb	 bal	domború	homorú
	 jobb	homorú	domború